

BİLİMSEL YAYINLARDA TARAF TUTMAK

Bilimsel bir araştırmanın başlatılmasından, yayınlanma aşamasına kadar olan süreçte farklı aşamalar vardır. Tüm bu aşamalar sırasında istenmeden yapılan yani metodolojik olmayan hatalar olması kaçınılmazdır. Ancak, çalışmanın gidişini belirli bir yöne doğru etkileyecek şekilde yapılan, yani metodolojik olan hatalar taraf tutma, diğer bir deyişle BIAS olarak adlandırılır.

Bias, kelime anlamının içinde bir önyargı unsurunu barındırır. Bilimsel bir araştırmada taraf tutma amaçlanmadan yapılan hatalar şans faktörünün etkisiyle random olarak yapılan hatalardır, ancak bilimsel araştırmanın sonuçlarının duyarlılığının azaltılmasına sebebiyet verebilirler. Diğer tarafta, taraf tutmak random bir hata değildir; ve araştırma süreçleri ve zamanlama açısından da farklı şekillerde karşımıza çıkabilirler:

1- Çalışmanın tasarımı, yürütülmesi ya da analizi sırasında taraf tutma

a. Literatür seçimi aşamasında taraf tutma

Sadece İngilizce yayınların incelenmesi (Almanca, Fransızca... yayınların göz ardı edilmesi)

Anahtar kelime kullanımı sırasında hata yapılması

Belirli bir konu üzerinde çok çalışan ve kendi sonuçlarının doğruluğuna inanan çalışma gruplarının verilerinden hareket ederek çalışmaya başlamak ve o konu ile ilgili farklı sonuçları olan çalışmaların göz ardı edilmesi

b. Çalışma tasarımı aşamasında taraf tutma

2 farklı hasta grubu gibi karşılaştırılan grupların olduğu bilimsel araştırmalarda gruplar arası standardizasyonun sağlanamaması. Bu şekilde taraf tutma hatasına düşülmemesi için uygulanabilecek en uygun yol randomizasyon tasarımının uygulanmasıdır.

c. Çalışmanın yürütülmesi aşamasında taraf tutma

Taraf tutma hatasına en açık aşamadır. Bu aşamada taraf tutma hatasına düşülmemesi için uygulanabilecek en uygun yol körleme ya da maskeleye yaklaşımının uygulanmasıdır. Çalışmada kullanılacak ilaç ve kontrol için kullanılacak ilaç tamamen birbirine benzemeli, ilaçların gerçekte hangisi olduğunu ne araştırmacılar, ne hastalar ne de diğer yardımcı kişiler bilmemelidir. Ayrıca,

hasta kimlikleri, hangi gruba dahil oldukları da, ön yargı ve dolayısıyla taraf tutma hatasına neden olmaması açısından araştırmacılar tarafından bilinmemelidir.

d. Çalışmanın analizi aşamasında taraf tutma

Beklenen sonuçlarla uyuşmayan verilerin bulunması ya da aşırı uçlardaki verilerin saptanması sonucu olabilir. Taraf tutma hatasına düşmemek için, bu beklenmeyen ya da uçlardaki veriler hem veri setinin içindeyken hem de dışındayken sonuçlar tekrar analiz edilmelidir. Bu analiz arasında bir fark yoksa zaten sorun olmadığı düşünülebilir. Ancak, arada bir fark tespit edilirse, beklenmedik ya da uçlardaki verileri içeren veri seti dikkate alınmalıdır. Bunun sebebi ise, her beklenmedik sonucun, bir klinik durumun yansıması olabilme ihtimalinin, göz ardı edilebilir bir ihtimal olmamasıdır.

2- Çalışmanın yayınlanması ve değerlendirilmesi sırasında taraf tutma

a. Sonuçların yorumlanması aşamasında taraf tutma

Bilimsel bir araştırma yayın haline getirilirken yapılan, dergi editörü tarafından yapılan ya da yayın haline gelmiş bir bilimsel araştırma sonuçları hakkında okuyucunun yorumu ile yapılan taraf tutma eylemi olabilir. Okuyucu tarafından yapılan taraf tutma eylemi ise üçe ayrılabilir. Bunlar: 1- doğrulama ile taraf tutma eylemi, 2- mantık kurma ile taraf tutma eylemi ve 3- beklentide taraf tutma eylemi olabilir.

b. Çalışmanın yayına dönüştürülmesi aşamasında taraf tutma

Çalışma sonuçlarının, bir görüşü destekleyecek şekilde seçilerek yayınlanması ya da yayının engellenmesi şeklinde yapılabilir. Bu tip taraf tutma eylemi dergicilikte pozitif sonuçların daha çok yorumlanması sonucu karşımıza çıkmaktadır. Olumsuz değil de olumlu sonuçları içeren yayınların yayınlanma eğiliminin ise 2 ayrı sebebi olabilir; bunlar:

- 1- Olumsuz sonucu olan yayınların dergilere gönderilmemesi
- 2- Olumsuz sonucu olan yayınların editörler tarafından reddedilmesi

Editörlerin olumsuz sonuç içeren yayınları yayınlamak istememelerinin bir diğer sebebi de kuşkusuz dergiler üzerindeki finansal baskılardır. Bu sebepten ötürü yapılan taraf tutma eylemine de reklam nedeniyle yapılan bias denilmektedir.

Bunlara ek olarak önemli başka bir nokta, taraf tutma ile aldatmacanın aynı kavramlar olmadığıdır. Aldatmaca, olmayanı olur hale getirerek istemli olarak yapılan etik dışı bir eylem

ve aldatmaca yapan araştırmacı kasıtlı olarak değerlendirilir iken; taraf tutma sistematik bir gözle incelendiği takdirde ortaya konabilecek ve araştırmacının da hatalı olarak değerlendirildiği bir eylemdir.

Taraf tutma nedenlerinin neler olduğuna bakmak gerekirse de, günlük hayatta insanların kazanmak için taraf tuttıklarını kolay bir şekilde görebiliriz. Ancak, bilimsel araştırma süreçlerinde taraf tutma bias olarak nitelendirilir ve içinde hep bir önyargı unsuru vardır. Dolayısıyla, taraf tutan araştırmacı her zaman istemli bir şekilde bu eylemi yapmıyor olabilir. Bu yüzden, taraf tutma hatasının en önemli noktası eylemin istemli olup olmadığı değil; eylemin sistematik olup olmadığıdır. Diğer taraftan, bilimsel yayınlarda yalnız kazanmak için değil, kaybetmemek için de taraf tutulabilir. Örneęin, bir araştırma sonucu beklendiği gibi çıkmadığında, o çalışmayı yayınlamamak, yayın aşaması sırasında kaybetmemek için yapılan bir taraf tutma eylemidir.

Kaynakça: Prof. Dr. Hamdi Akan editörlüğünde hazırlanan Bilimsel Yayınlar Kitabı'nın "*Bilimsel Yayınlarda Taraf Tutma (Bias)*" bölümünden yararlanılmıştır.

Hazırlayan: Banu Gökçay-Prof.Dr. Berna Arda, Yayın Etięi 2011 Bahar